

Régi könyvek romjai és nyomai.

1. A sárospataki ref. kollegium könyvtárában egy protestáns egyetemi értekezéseket tartalmazó kolligatumnak (SS. 35. könyvtári jelzés alatt) egyik darabja *De autoritate versionum S. Scripturae* azaz a bibliafordítások tekintélyéről szól. Miután azonban hiányzik a címlapja, a szerző neve nem tudható. Ám, hogy a respondens magyar volt és egyszerűs mind szerzője is az értekezésnek, kétségtelen onnan, hogy az A. 3. levelen «versionem nostram Hungaricam» említi. Minthogy pedig az 1660. és 1690. évek közötti időszakból valókkal van egybekötve, a legnagyobb valószínűséggel ugyane tájban jelenhetett meg ez is.

2. Ugyancsak a sárospataki ref. kollegium könyvtárában van (SS. 283. könyvtári jelzés alatt) egy gyűjteményben egy prédikációs könyv töredéke szintén minden valószínűség szerint a 17. századból. Hogy egy nagyobb könyvnek a része, onnan tudható, hogy «a talentumos szolgáról» szóló és egészben fennmaradt prédikáció első prédikációnak van mondva. A Csel. XX. 28. alapján írt eme prédikáció az A. 1—C. 4. jelzésű negyedret leveleket foglalja el, tehát huszonnégy lapra terjed. Minthogy a címlap hiányzik, az elmondottakon kívül semmi sem tudható róla. Amennyire ismerem prédikációs könyveinket, egyikbe sem tartozik ez a töredék. De természetesen mégsem merem tökéletesen kizártnak tartani, hogy véletlenül mindamellett is valami ismert könyvből való.

3. Köztudomású, hogy a helytartótanács a 18. század közepe tájától fogva ismételten belékött a heidelbergi kátéba és míg egyfelől elrendelte az eredeti szöveggel kinyomott példányok elkobzását, addig másfelől csak módosításokkal volt hajlandó annak sajtó alá bocsátását megengedni. Az ide vonatkozó hivatalos iratok egyikében az 1757. jan. 17-iki helytartótanácsi leiratban hivatkozás történik e kátének egy, könyvészeti irodalmunkban eddig ismeretlen kiadására, mely *Keresztyén catechismus...* címmel 1703-ban Debrecenben VINCZE Györgynél jelent volt meg (BOD Péter: *Historia Hungarorum Ecclesiastica* III. k. 284. l.).

4. SZATHMÁRNÉMETI Mihály előbb gönci, majd kolozsvári ref. lelkész két alkalommal is felsorolta addig kinyomtatott műveit. Egyik alkalommal a *Négy evangélisták szerint való dominica* (1675.) c. munkájának előszavában, másik alkalommal *Dominicalis prédikációk toldalékja* (1686.) címűnek az előszavában. Amabba az utóbbiból megállapíthatólag egy pár nyilvánvaló tévedés csúszott be, azonban az utóbbi már hitelesebbnek látszik.

Ebben két olyan könyvet említ, amelyek SZABÓ Károly *Régi Magyar Könyvtárában* nem fordulnak elő. Az egyiket, az *Evangeliumnak világos lüköre* címűt már a *Theologiai Ismeretek Tárának* róla szóló cikke s ennek nyomán a *Magyar Irók Élete és Munkái* is megemlítette volt. A másiknak címe: *Prédikátori erősség*.

5. MILOTAI NYILAS István műveinek előszavaiban tett nyilatkozatai szerint két munkát írt PÁZMÁNY ellen. Egyik 1618 vége felé került ki a sajtó alól 1³/₄ íven név nélkül s azt indokolta benne, hogy miért nem felelnek a református papok a *Kalauzra*. PÁZMÁNY ezt nem hagyta szó nélkül s 1620-ban, valószínűleg az évnek már a legelején megjelent *Rövid felelet két kálvinista könyvecskére* c. művében az ALVINCI Péter *Itinerarium Catholicum*-a mellett ezzel a könyvecskével foglalkozott. Vagy erre a cáfolatra, vagy pedig a *Vindiciae ecclesiasticae*... c. ugyanez évben megjelent latin művére adott választ aztán MILOTAI egy *Catalogus convitiolorum Petri Pázmány* c. munkában, melynek nyomtatásban megjelenéséről nincs ugyan bizonyos tudomásunk, de nincs is okunk kételkedni benne.

6. NÓGRÁDI Mátyás *Epistolae ad Romanos scriptae brevis explicatio* c. 1651-ben megjelent könyvének előszavában hivatkozik egy már előbb közrebocsátott munkájára, melyben egy *Florilegiumot* is ígért volt. Ez a megnevezetlen című könyv semmi esetre sem lehetett az ugyancsak 1651-ben napvilágot látott *Lelki próbakö*, minthogy ennek előszava aug. 9-én, az előbb említett címűé pedig még jan. 15-én vagyis jóval korábban kelt s így a később megjelentre nem utalhatott úgy, mint már megjelentre. Lehetséges, hogy a ma már ismeretlen könyv azonos a TÓTH Ferenc által írt *Túl a tiszai*... ref. püspökök életében említett és hasonlóképen ismeretlen *Allegoricae similitudines biblicae congestae et illustratae*... c. munkával, jöllehet címéből ítélve ez talán jobban beválna az ismeretlen műben ígért *Florilegiumnak*, annál is inkább, mivel TÓTH Ferenc szerint ez szintén 1651-ben került ki sajtó alól, amannak pedig valószínűleg legkésőbb 1650 lehetett a kiadási éve. Ha aztán a TÓTH Ferenc által közölt című könyv ez a *Florilegium* volna, akkor természetesen külön munka volt a NÓGRÁDI által már kiadottként említett, amely esetben csak annyit tudunk róla, hogy az is létezett valaha.

7. A TÓTH Sámuel neve alatt megjelent *Adalékok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület történetéhez* I. füzetének 86. lapja szerint az 1705. évi tarpai közzsinat kimondotta, hogy «a debreceni partialis keményen büntesse meg BONYHAI Márton vámospércsi rektort, hogy a superintendens

betiltását figyelembe nem véve, egy haszontalan silány könyvet mert nyomtatni». És ugyanakkor, rögtön ezután, tehát nyilvánvalóan ezzel az ügygel összefüggésben excommunicatióval fenyegette meg a közzsínat a debreceni nyomdászt, ha akár kicsiny, akár nagy művet a superintendens vagy valamely esperes helybenhagyása nélkül kinyomat. Bizonyosan azzal mentegetőzött a nyomdász, hogy olyan kicsiny könyvnél fölöslegesnek találta az approbatiót. A könyvnek magának a legnagyobb valószínűséggel egyházi érdekűnek kellett lennie.

8. Tolnai PAP István a *Régi Magyar Könyvtár* I. kötetében 617. szám alatt leírt fordításában, *Az witebergai akadémiának az evangelika religióért számkivetést szenvedő csehekhez és morvaiakhoz küldött vigasztalása...* címűben (Gyulafehérvár, 1632.) nemcsak említést tesz egy *Az szentséges és dicsőséges Máriának, mennyeknek királyné asszonyának adójáról és szolgálatjáról való könyvecske...* c. könyvről, melyet «minap név nélkül nyomtatának... az pápisták» s amelyet «egy tudós ember.. németből magyarul fordíta és kinyomtaták», hanem az ellen (és egyebek ellen) könyve ajánlólevelében polémizál is. KOPCSÁNYI Mártonnak *A boldog szűz Mária élete...* című, Bécsben 1631-ben megjelent műve, mely tizenhárom prédikációt foglal magában összesen 446 lapon (*R. M. K.* I. k. 596. sz.), nyilvánvalóan nem azonos ezzel, minélfogva itt egy előttünk ismeretlen nyomtatványról van szó.

9. LETHENYEI István evangélikus esperes *Az kálvinisták magyar harmóniájának meghamisítása* című, Csepregen 1633-ban megjelent vitázó munkájának 13. lapján említi, hogy PATHAI István református püspök a *Helvetiai confessión való prédikátoroknak az egyházi szolgálatban való rendtartásokról* «könyvecskét» írt. Ez minden valószínűség szerint az 1612. évi köveskúti kánonok nyomtatott kiadása volt, mely mindjárt akkortájtban jelenhetett meg, de amelynek nem maradt reánk egy példánya sem.

10. Midőn BOD Péter az 1766-ban kiadott *Smírnai szent Polikárpusnak* a «kegyes olvasóhoz» intézett előszavában, ennek utolsó levele első lapján írói irányelvűül jelenté ki, hogy az erdélyi református püspökök ez életrajzában «azoknak megeshetett fogyatkozásaiknak szemétdombján az olvasót megállítani nem célozta», zárjelben egyszersmind ezt jegyzé meg: «amint nem régen cselekedett valaki egy írásában, melyben az istenfélő jó embereknek erőtelenségből esett fogyatkozásaikat szedte egy rakásba, jó cselekedeteikről semmit nem emlékeztén». Nagy a gyanum, hogy BOD itt HERMÁNYI DIENES Józsefnek 1751-ben írt

Erdélyi ref. püspököknek élete című, kéziratban maradt művére céloz, mely bizony nem hallgat el némely egyéni sajátságokat és magánviszonyokat sem. Mindazáltal lehetséges, hogy valami nyomtatott könyvet illetett ez a megrovás s ebben az esetben előttem még ismeretlen a szóban forgó mű, mely talán végképen el is kallódott már.

... És ha már sikerült ezúttal is ennyivel szaporítani a magyar elmék termékeinek sorozatát, kénytelen vagyok a tudomány érdekében egyszerűsre mind fogyasztani is egygel, illetőleg egy kiadásával egynek. HELLEBRANT Árpád ugyanis a *Régi Magyar Könyvtár* III. kötetében épen olyan helytelenül, mint ahogy az idegen MARESIUSNAK KNOLLAROTHSZAI ÁLNÉV ALATT ÍRT MUNKÁJÁT KOVÁCSZNAI PÉTERNEK TULAJDONÍTTJA, egy «Guilielmus FEUGUEREIUS» nevű írónak *Thesaurus S. Scripturae* című munkáját FEGYVERNEKI Izsáknak *Enchiridion locorum communium theologorum* című művével azonosítván, amannak egyik kiadását, melynél többet ő nem ismert, ez utóbbi könyvnek egyik kiadása gyanánt szintén fölvevé a magyaroktól származó könyvek sorába (1056. sz.). Holott, ha magának FEGYVERNEKI-nek a saját művéhez írt előszavát elolvassa, meggyőződhetett volna róla, hogy ama másik szerző, ha hasonlított is a vezetéknéve valamennyire a FEGYVERNEKI-éhez mégis egészen más személy volt. Az olvasóhoz intézett soraiban t. i. elmondván FEGYVERNEKI, hogy kiknek a műveit használta fel könyve összeállítása közben, a többi között MARLORATUST is megnevezé. Egyúttal megemlítté aztán azt is hogy emennek a nyomán FEUGUEREIUS Vilmos is kezdett effélé, de a katolikusok dühe miatt vértanuhalált szenvedvén, csonkán hagyta hátra dolgozatát. Miként látszik, mégis akadt aztán valaki, aki befejezte és közrebocsátotta, de azért önként érthető, hogy semmi jogunk a magunkénak tekinteni, sem ezt, sem a többi kiadását. DR. ZOVÁNYI JENŐ.

Könyvvásárló magyar diák Heidelbergben 1617-ből.

A szászvárosi ref. Kún-kollegium (most már megszűnt) főgimnáziumának R. M. K. I. 48. könyvtári száma alatt egy kötetbe kötve nem kevesebb, mint harminc heidelbergi disputatio és thesis van egybekötve. E disputatiók szerzői részint erdélyi és magyarországi magyar diákok, részint külföldiek (lengyelek, németek stb.). Magát a kötetet külön ismertetem. Itt csupán a 27-dik — KÁROLYI András: *De sacramento* (Szabó K. R. M. K. 1199. sz.) thesise után bekötött könyvjegyzéket közlöm. A KÁROLYI thesise után négy számozatlan bekötött lapon kézirattal örökítette meg valamelyik diák heidelbergi könyvvásárlását.